

1ST INTERNATIONAL
**CONGRESS OF HUMAN AND
SOCIAL SCIENCES RESEARCH**

1. ULUSLARARASI

**İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI KONGRESİ**

**PROCEEDING BOOK
&
BİLDİRİ KİTABI**

**BANDIRMA
ONYEDİ EYLÜL
ÜNİVERSİTESİ**

**23-25
KASIM
NOVEMBER
2018**

I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi
23-25 Kasım/November 2018

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YİĞİTOĞLU

Kongre Onursal Başkanları / Honorary Heads of Congress

Prof. Dr. Refik POLAT, Karabük Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Rektörü

Kongre Başkanı / Chair

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YİĞİTOĞLU (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Editörü)

Kongre Koordinatörü / Coordinator

Doç. Dr. Hayrettin KESGİNGÖZ (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Sekreteryä / Secretariat

Mustafa Süleyman ÖZCAN

Düzenleme Kurulu / Organizing Committee

Dr. Öğr. Üyesi Ö. Faruk HABERGETİREN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Halim GÜL (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Erhan TECİM (Necmettin Erbakan Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Üyesi Hamdi KIZILER (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Ersin MÜEZZİNOĞLU (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul TEZCAN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOÇYİĞİT (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Selim YILMAZ (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Şükrü MADEN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Sağlam (Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

- Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ÖZCAN (Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet HABERLİ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Alan Editörü)
- Dr. Cennet GÖLOĞLU DEMİR (MEB, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)
- Öğr. Gör. Can DOĞAN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)
- Öğr. Gör. Yılmaz BACAKLI (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Bilim Kurulu /Hakemler/ Scientific Committee

- Prof. Dr. Thomas G. FRASER (University of Ulster)
- Prof. Dr. Jaime De Pablo VALENCIANO (Universidad De Almeida)
- Prof. Dr. Jose Ramos Pires MANSO (Universidade De Beira)
- Prof. Dr. Jose Luis MIRALLO (University of Zaragoza)
- Prof. Dr. Georgi MARINOV (University of Economics Varna)
- Prof. Dr. İ. Erkinay TOKTOGULOVA (İ. Razakov Kırgız Devlet Teknik Üniv)
- Prof. Dr. Mohammad ORAYF (King8 Abdulaziz University)
- Prof. Dr. S. Nur KERİMKULOVIÇ (İ. Razakov Kırgız Devlet Teknik Üniv)
- Prof. Dr. Fahrettin ATAR (Karabük Üniversitesi)
- Prof. Dr. Yusuf BUDAK (Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hasan COŞKUN (Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ (Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Faruk KARACA (Atatürk Üniversitesi)
- Prof. Dr. Omirkhan ABDILMANULY (Al-Farabi Kazakh National University)
- Prof. Dr. Salih ARIC (Van 100. Yıl Üniversitesi)
- Prof. Dr. Casim AVCI (Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ (İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa GÜLER (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
- Prof. Dr. Zekai METE (Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ali AYTEN (Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hasan KAPLAN (İbn-i Haldun Üniversitesi)
- Prof. Dr. Asim YAPICI (Çukurova Üniversitesi)
- Prof. Dr. Muammer CENGİL (Hitit Üniversitesi)
- Prof. Dr. Levent AYTEMİZ (Karabük Üniversitesi)

Dr.	Necdet SUBAŞI
Doç. Dr.	Almasbek MAULENOV (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Roza UMIRBEKOVA (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Zhulduz ESIMOVA (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Halil TOKCAN (N. Ömer Halis Demir Üniversitesi)
Doç. Dr.	Şaban ÇETİN (Gazi Üniversitesi)
Assoc. Prof.	Maciej MILCZANOWSKI (Information Technology University)
Assoc. Prof.	Ihor HURAK (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University)
Assoc. Prof.	Saim KAYADİBİ (International Islamic University Malaysia)
Dr. Öğr. Üyesi	Mehmet HABERLİ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Ali YILDIRIM (GOP Üniversitesi)
Doç. Dr.	Recep ÖNAL (Balıkesir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Mustafa YILDIZ (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Abdulkadir ATAR (Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr.	Fahrettin ATAR (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	İ. Hakkı İMAMOĞLU (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Aladdin GÜLTEKİN (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	M. Sami ÇÖLLÜOĞLU (Karabük Üniversitesi)
Dr.	Sahl DERCHAWI (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Kasım ERTAŞ (Şırnak Üniversitesi)
Dr.	Engin DEMİR (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Ergin ÖGCEM (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)

Karabük Üniversitesi Yayınları 34

ISBN: 978-605-9554-31-2

Aralık 2018

I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi
23-25 Kasım/November 2018

Bir Tercüme Problemi Olarak Kur'an'da Haber Ve İnşâ Cümlelerinin Mecazi Kullanımları

Avnullah Enes ATEŞ

Dr. Öğr. Üyesi, BŞEÜ, İslami İlimler Fakültesi
enes.ates@bilecik.edu.tr

Öz

Kur'an-ı Kerîm Müslümanların kutsal kitabıdır. Dili, fasih bir Arapçadır. Belagat ve fesahatte zirvede olan bir topluma nazil olduğundan muhataplarının dile olan beceri ve meraklarını dikkate almıştır. Bu nedenle İslam'a cephe almış olanları bile kendine hayran bırakacak bir üslup kullanmıştır. Kur'an-ı Kerîm'in kulağa ve gönle hitap eden bu etkisinin, dili Arapça olmayan diğer Müslüman toplumlara da ulaştırılması dini bir sorumluluk olarak addedilmelidir. Bu nedenle Kur'an'ın tercümesi titizlikle yapılmalı; içerdiği anlam ve edebi üslupların hedef dilde yankı uyandırması sağlanmalıdır. Bu yapılmadığı takdirde okuması sıkıcı, anlaşılması zor ve edebi zevke hitap etmeyen bir metnin, tercüme dahi olsa, Allah'a isnadının söz konusu olacağı unutulmamalıdır. Dolayısıyla Kur'an meali yazarlarının, kaynak dilin yanında hedef dile hâkim olmaları ve bu dilin muhataplarının kulağına ve gönlüne hitap edebilme kaygısı taşımaları gerekmektedir.

Türkiye'de yüzün üzerinde Kur'an meali bulunur ancak halk nezdinde mezkûr etkiyi bırakabilmiş olanlar parmak sayısını geçmez. Bu; kaynak dile veya hedef dile yeterince vakıf olunmaması, hedef dile aktarımda edebi kaygının duyulmaması, kaynak dile olan yersiz ve gereksiz sadakat ve daha birçok şey ile açıklanabilir. Nitekim tertip edilen meal sempozyumlarında bu sorunlara değinilmiş, tercüme problemleriyle ilgili kitap, makale ve tezlerde bunlar anlatılmıştır. Ancak bu problemlere genel çerçevede ve sathi olarak değinilmiş; hususi konularda derin araştırmalar çok fazla yapılmamıştır. Hâlbuki sorunların daha spesifik gösterilmesi ve bunlara çözüm önerilerinin sunulması gerekmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, dar çerçeveli bir konu olarak Kur'an'daki haber ve inşâ cümlelerinin mecazi kullanımları bir tercüme problemi olarak ele alınacaktır. Bunların hedef dile doğru aktarılamaması durumunda ortaya çıkan sorunlar tespit edilecek ve bunlara somut çözüm önerilerinde bulunulacaktır. Konunun müşahhas kılınması noktasında Türkiye'de belli niteliklerle öne çıkan ve halk arasında daha çok okunan mealler incelenecektir. Öncelikle Arap Dilinde haber ve inşâ cümlelerinin kavramsal çerçevesi çizilecek ve bunların mecazi kullanımlarına değinilecek, ardından konu bağlamında örnek ayetler üzerinden konu belirgin kılınacaktır. Bu örnek ayetler ise Türkiye'deki meallerin genelinde hatalı çevrilenlerden seçilecektir. İşleyiş olarak; ayetin içerisinde yer alan mecazi kullanım gösterilecek, meallerin ilgili yeri çevirileri değerlendirilecek, problem tespit edilerek önerilerde bulunulacaktır. Böylelikle Kur'an-ı

Kerîm'in tercüme edilmesi noktasında belli kaygıların güdülmesi gerektiği ortaya konulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: En az 5 en fazla 7 kelime olmalıdır.

Metaphorical Use Of Wishes And News Cues As A Translation Problem

Dr. Avnullah Enes ATES, BSEU, Faculty of Islamic Sciences

Abstract

The Holy Qur'an is the sacred book of Muslims. He is an Arabic word. Belagat and a congregation with a summit in mind, have taken into account the skills and curiosity of the addressee's language since it is a nazil. For this reason, even those who have received Islamic façades have used a style that will amaze them. It is to be taken as a religious responsibility that this effect of the Qur'an, which appeals to the ear and the heart, should be conveyed to other non-Arabic Muslim societies. For this reason, the translation of the Qur'an must be done meticulously; the meaning and literary styles that it contains should be echoed at the target. If this is not done, it should not be forgotten that a text that is boring to read, hard to understand, and does not appeal to literary taste, even if it is translated, will be subject to God. Therefore, the writers of the Qur'an must be dominant in the target language besides the source language, and they need to bear the concern of addressing the heart and the heart of their interlocutors.

There is so much Quran translations in Turkey, but those who could make an impact before the public does not exceed the number of fingers. This can be explained by the lack of knowledge of the source language or the target language, the lack of literacy in the transfer to the target language, the unreasonable and unnecessary loyalty to the source language, and many more. As a matter of fact, these problems are mentioned in the arranged meal symposiums, and these are explained in books, articles and theses related to translation problems. However, these problems are superficially mentioned; There have not been many studies on specific issues. However, it is necessary to present the problems more specifically and propose solutions to them. For this reason, in this work, the metaphorical uses of news and wishes in the Qur'an as a narrowly framed issue will be considered as a translation problem. Problems that arise when these can not be transferred to the target language will be identified and concrete solutions will be provided. Subject to the point made in the concrete with certain qualities that stand out in Turkey and the meal will be examined more widely read among the people. Firstly, the conceptual framework of news and wishes in Arabic language will be drawn, their metaphorical uses will be mentioned and then the subject will be made clear through sample verses in the context of the subject. If this sample will be selected from those verses translated incorrectly in Turkey throughout the meal. Metaphorical usage in the verse will be used as a function, translation of the place of the meals will be evaluated, problems will be determined and suggestions will be made. Thus, it must be pointed out that

certain concerns must be laid down at the point of translation of the Qur'an.

Key Words: News Cues, Wishes Cues, Metaphor, Translation, Meal.

1. Arap Dilinde Haber ve İnşâ Cümleleri

Arapçada cümleler, bir şeyi bildirme, haber etme anlamı taşıyabildiği gibi bir şeyi talep etme ve umma anlamı da taşıyabilir. Bu çerçevede cümleler haber ve inşâ olarak ikiye ayrılır. Haber cümleleri, bir eylemi, oluşu, niteliği bildirme amacıyla kurulan cümlelerdir. Bu nedenle bu tür cümleler için doğru ya da yanlış olduğu yargısında bulunulabilir. İnşâ cümleleri ise herhangi bir eylemi, oluşu, niteliği bildirme, haber verme kastıyla kurulmaz. Bu tür cümleler için bu nedenle doğru ya da yanlış olduğu yargısında bulunulamaz.¹

Haber cümleleriyle ilgili biraz daha detay verecek olursak; haber cümleleri iki amaçla kurulur. Bunların ilki, muhataba bilmediği bir şeyi haber verme, diğeri ise muhataba, ilgili konu hakkında bilgi sahibi olduğunu haber vermedir. Örnek olarak Ahmet ile Ali'nin komşu oldukları düşünüldüğünde, Ahmet'in Ali'ye "Elektrik faturaları geldi" demesi, Ali'yi henüz bilmediği bir mevzuda bilgilendirmek amacına matuf olduğundan ilk kısma girer. Ali'nin Ahmet'e "Çocukların evde çok ses çıkartıyor" demesi, Ahmet'in de bildiği bir mesele olması hasebiyle haber verme amacı taşımamakta; aksine bu meselede kendisinin de bilgisinin olduğunu ve hatta bundan rahatsızlık duyduğunu imayla söyleme kastını taşımaktadır. İlk amaçla söylenen haber cümleleri *fâidetü'l-haber*; ikinci amaçla söylenen haber cümleleri ise *lâzimü'l-fâide* terimiyle anılır.²

İNŞÂ cümleleriyle ilgili de şu detayları vermekte fayda vardır. Bu tür cümlelere içerisinde talep bulunduran ve bulundurmayan olarak ikiye ayrılır. İlk kısım *talebî*, ikinci kısım da *ğayru talebî* olarak isimlendirilir. Talep bildiren kısmın içerisinde emir, nehiy, istifham, temenni ve nida cümleleri girerken; talep bildirmeyen kısma da övme-yerme, yemin, hayret ve umma anlamı taşıyan cümlelerle akit esnasında kullanılan kalıplar girer.³ Bu cümle türlerinin hiçbirisinde haber verme amacı olmadığı gibi hiçbirisi de doğrulanıp yalanlanabilir nitelikte değildir. Sırasıyla şöyle örneklendirebiliriz:

Talebî İnşâ Cümlelerine Örnekler:

- Oku! (Emir)
- Tembellik yapma! (Nehiy)
- Dersini çalıştın mı? (İstifham)
- Keşke gençliğim geri gelse! (Temenni)
- Ey Allah'ım! (Nida)

¹ Kazvîni, Celâlüddîn Muhammed b. Abdîrahmân, *Telhîsu'l-Miftâh fi'l-Me'ânî ve'l-Beyânî ve'l-Bedî*, Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1423/2002, s. 47.

² Teftâzânî, Sa'duddîn, *Muhtasaru'l-Me'ânî*, İstanbul: Eser Kitabevi, 1960, s. 37-38.

³ Kazvîni, *el-İdâh fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, thk. Muhammed Abdülmün'im Hafâcî, Beyrut: Dârü'l-Cil, t.y., 3: 52-54.

Ğayru Talebî İnşâ Cümlelerine Örnekler:

- Ebu Hanife ne güzel alimdir! (Övme)
- Vallahi dediğimi yapacağım. (Yemin)
- Hava ne kadar da güzel! (Hayret)
- Belki bir gün cemalini görebilirim. (Umma)
- Arabayı şu fiyata satıyorum (Akitte kullanılan kalıp)

Örnek cümlelerin hiçbirisi hakkında doğru ya da yanlış olduğu yargısında bulunulamaz. Bu nedenle bu cümlelere inşâ cümleleri denilir.

Haber ve inşâ cümleleriyle ilgili bu bilgiler asıl konumuza giriş için gerekli olan zihinsel bir altyapı için gerekliydi. Konumuzun asıl odak noktası ise bu cümlelerin mecazi olarak kullanımlarıdır. Gerek haber cümleleri gerekse de inşâ cümleleri kendi asli anlamlarının dışında kullanılabilir. Bu mecazi kullanımlar da cümlelerin sarf edildiği zaman, zemin ve muhataplarla çevrili olan siyaktan ortaya çıkarılmaktadır. Bunun önemi, yanlış anlaşılmaya müsait cümlelerin bağlamında değerlendirilmesiyle doğru bir anlama ve anlamlandırma melekesi geliştirmesinde yatmaktadır. Dolayısıyla hem haber hem de inşâ cümlelerinin mecazi kullanım skalasını göstermek için müstakil bir başlık altında incelenmesi gereği doğmaktadır. Aşağıdaki başlık altında bu mesele örnekleriyle ele alınacaktır.

2. Haber ve İnşâ Cümlelerinin Mecazi Kullanımları

Haber cümlelerinin asli kullanımlarına yukarıda değinilmişti. Mecazi kullanımları açısından haber cümleleri, haber verme veya ilgili meseleden haberdar olunduğunu ifade etme kastı dışında kullanıldığında mecazi bir kullanım ortaya çıkmış olmaktadır. Bunlar dışında fiillerin zamanların arasında geçişkenlik şeklinde bir de haber cümleleri inşâ cümleleri içerisinde yer alan emir, nehiy, temenni gibi anlamlarda kullanılması durumunda mecaz gerçekleşmiş olmaktadır.⁴ Sırasıyla haber cümlelerinin bu mecazi kullanımları örneklendirilecektir.

İnşâ cümlelerindeki mecazi kullanımlar ise emir, nehiy, temenni gibi anlamların kendi asli kullanım sahalarının dışında kullanılmalarıyla meydana gelir. Örneğin emir cümleleri emrin dışında bir anlam için kullanıldığında ya da istifham cümlesi soru sorma amacının dışındaki bir maksatla söylendiğinde mecaz ortaya çıkmış olur. İnşâ cümlelerindeki mecazi kullanımlar için de örnekler zikredilecektir.

2.1. Haber Cümlelerinin Mecazi Kullanımları

Haber cümlelerinin mecazi kullanımları⁵ şu şekildedir:

⁴ Hâşimî, Ahmed b. İbrâhîm b. Mustafâ, *Cevâhiru'l-Belâğati fi'l-Me'ânî ve'l-Beyânî ve'l-Bedî*, Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, t.y., s. 56.

⁵ Haber cümlelerinin mecazi kullanımlarında başlıkların tespitinde bir önceki dipnotta belirtilen kaynaktan yararlanıldı ancak örneklendirmeler tarafımızca yapıldı. Haber cümlelerinin mecazi kullanımları hakkında geniş bilgi ve farklı örnekler için bkz. Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 56-60.

- Üzüntüyü Dile Getirme (التحسر): Sınav sonuçları açıklandıktan sonra bir öğrencinin ebeveynine **فَسَلْتُ فِي الْإِمْتِحَانِ** “İmtihanda başarısız oldum.” demesi, bir haber vermeden çok, üzüntüsünü dile getirme anlamı taşır.

- Güçsüzlüğü İfade Etme (إظهار الضعف): Bir kimsenin rabbine dua ederken, kendisinden haberdar olmasına rağmen, fakirliğinden, muhtaçlığından haber veren **فَنَيْتُ إِمْكَانِي** “İmkanların tükendi.” sözünü söylemesi haber verme maksatlı değil; zafiyetini arz edip Allah’ın rahmetini celp etmek içindir.

- Alay Etme (التهكم): Her sınavda başarısız olan, tembel birisine **أَنْتَ نَاجِحٌ جِدًّا** “Gerçekten çok başarılısın.” denilmesi alay etme maksadına yöneliktir.

- Övme veya Yerma (المدح أو الذم): Muhatabına, yapmış olduğu iyi bir iş dolayısıyla **أَحْسَنْتَ** “İyi bir iş yaptın.” diyen birisi bu haber cümlesiyle övgü amacı gütmektedir. Kötü bir iş yapan birisine de **قَدْ أَسَأْتَ** “Gerçekten kötü bir iş yaptın.” denilmesi yerme amaçlıdır.

- Uyarı (الإنذار): Pervasızca hareket eden, insanlara zulmeden birisine **اللَّهُ يَرَى** “Allah görüyor.” denilmesi bir uyarı niteliğindedir.

Yukarıda zikredilen kullanımlar dışında haber cümlelerinde fiillerin zamanları arasında geçişler olduğunda mecaz ortaya çıkar. Gerçekleşmesine kesin gözüyle bakılan müstakbele dair yargılar geçmiş zaman kipiyle ifade edilebilir. İmtihani çok iyi geçen bir öğrencinin henüz imtihan sonuçlarını öğrenmeden **نَجَحْتُ** “Başardım” demesi gibi. Aslında burada bu öğrenci “Kesin başaracağım” anlamını ifade etmektedir. Geçmiş zamanın gelecek, gelecek zamanın geçmiş zaman anlamında kullanıldığı bu tür kullanımlar da haber cümlesinin mecazi kullanımları arasında yer almaktadır.

Bir de haber cümlesinin inşâ cümlelerinden biri gibi kullanılması söz konusudur. Bu durumda da mecaz gerçekleşmiş olur. Örneğin çocuğunun odasına gidip ders çalışmasını isteyen bir annenin çocuğuna **تَذْهَبُ إِلَى غُرْفَتِكَ وَتَدْرُسُ دُرُوسَكَ** “Odana gidiyor ve derslerini çalışıyorsun!” demesi anlam bakımından bir emirdir. Her ne kadar cümle haber kipinde söylenmiş de olsa sözün söylendiği bağlam bu anlamı ortaya koymaktadır.

2.2. İnşâ Cümlelerinin Mecazi Kullanımları

İnşâ cümlelerinde zikredilen talebî cümlelerde daha çok gerçekleşen mecazi kullanımlar, her bir cümle türü için konunun ayrı ele alınmasını gerektirir. Bu nedenle emir, nehiy ve istifham cümleleri ayrı bir şekilde irdelenecektir. Temenni ve nida cümlelerindeki mecazi kullanımlar anlamda köklü bir değişiklik getirmediğinden onun mecazi kullanımlarına yer verilmeyecektir.

2.2.1. Emir Cümleleri

Emir cümlelerindeki amaç, muhataba bir işi yapmasını zorunlu kılmaktır. Bu tür cümlelerin hakiki anlamı budur. Arapçada buna *icâb* denilir. Eğer emir

cümleleri bu amacın dışında kullanılmışsa orada mecaz ortaya çıkmış demektir. Bu mecazi kullanımları şöyle sıralayabiliriz:⁶

- Serbest Bırakma (الإباحة): Evinizde misafir ettiğiniz birine “Uyu, dinlen!” dediğinizde bu emir cümlesi hakiki anlamında kullanılmış olmaz. Bu ifadeyle “Uyuyup dinlenebilirsin” anlamı kastedilmiş olur.

- Tavsiye Etme (الندب): Zorunlu olmadığı halde yapılmasında muhatap açısından bir fayda oluşacağı bir eylem emir fiil kalıbıyla zikredildiğinde bu tavsiye etme niteliği taşır. Çok yorulan birine “اَجْلِسْ وَرَوِّحْ نَفْسَكَ” “Otur ve kendini rahatlat” denilmesi bu türe örnek gösterilebilir.

- Tehdit Etme (التهديد): Muhatabı, eylemi yapması haline kötü bir sonuçla karşılaşacağına dair tehdit anlamı taşıyan emir cümleleri bulunur. Misafirlikte yaramazlık yapan çocuğuna annesinin “اعْمَلْ مَا شِئْتَ إِنَّكَ سَتَرْجِعُ” “Dilediğini yap, nasılsa eve döneceğiz” demesi bir tehdit içerir.

- Aciz Bırakma (التعجيز): Muhataba asla yapamayacağı bir şeyi emir kipiyle ifade edebiliriz. Derslerine hiç çalışmadan sınava gelen bir öğrenciye hocasının “انْجَحْ فِي الْإِمْتِحَانِ” “İmtihanda başarılı ol da görelim” demesi buna örnek gösterilebilir.

- Alay Etme (التهكم): Bir öncekine anlama yakın bir anlamı bulunur ancak burada yapamayacağı şeyi muhatabına alay etme maksatlı söylemek söz konusudur. Bir işi yapmaktan aciz kalan kimseye alaycı bir şekilde “افْعَلْ” “Hadi, yapsana!” denilmesi gibi.

- Yol Gösterme (الإرشاد): Muhataba yapması gereken güzel şeyleri tavsiye etme sadedinde söylenen emir cümleleridir. Bir babanın oğluna “حَاسِبْ نَفْسَكَ” “Her gün kendini hesaba çek” demesi buna örnektir.

- Rica Etme (الالتماس): Aynı düzeydeki kimselerin birbirlerine emir kipiyle söyledikleri sözler rica mahiyetindedir. Arkadaşından kalem isterken birinin “أَعْطِ الْقَلَمَ” “Kalemi ver” demesi aslında “Kalemi verir misin” anlamında bir mecazi kullanımdır.

2.2.2. Nehiy Cümleleri

Hakiki anlamı muhatapı bir işi yapmaktan mutlak surette men etmek olan nehiy cümleleri mecazi olarak şu anlamlarda kullanılır:⁷

- Tehdit Etme (التهديد): Sözünü dinlemeyen çocuğuna bir babanın “لَا تَمْتَلِ” “Emrime uyma, bakalım!” demesi tehdit içerikli bir nehiy cümlesidir.

⁶ Emir cümlelerinin mecazi kullanımları hakkında geniş bilgi için bkz. Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ebî Bekr b. Muhammed, *Miftâhu'l-'Ulûm*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1407/1987, s. 319-320.

⁷ Nehiy cümlelerinin mecazi kullanımları hakkında geniş bilgi için bkz. Sübkî, Ebû Hâmid Ahmed b. Ali b. Abdilkâfî, *'Arûsu'l-Efrâh fî Şerhi Telhîsi'l-Miftâh*, thk. Abdülhamid Hindâvî, Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1423/2003, 1: 470-471.

- Ümidini Kırma (التَيْيْس): Kendisinden beklentisi olan birinin ümidini kırmak için لَا تَنْتَظِرْ “Hiç boşuna bekleme!” demesi gibi.
- Yol Gösterme (الإرشاد): Bilgisayarla çok meşgul olan çocuğuna annesinin لَا تَسْنَعْمَلِ الْحَاسُوبَ أَكْثَرَ مِنْ سَاعَتَيْنِ “Bilgisayara iki saatten fazla kullanma” demesi gibi.
- Rica Etme (الالتماس): Eşit düzeydeki kimselerin birbirine nehiy kipiyle söyledikleri sözler rica anlamı taşır. Arkadaşına لَا تُخْبِرْ أَحَدًا “Kimseye haber verme” diyen biri rica etmektedir.

2.2.3. İstifham Cümleleri

Asıl anlamı muhataptan bir bilgi edinme olan istifham cümleleri bu anlamının dışında mecazi olarak aşağıdaki anlamlarda kullanılabilmektedir.⁸

- Emir (الأمر): Muhataba emir anlamı istifham cümleleriyle de yapılabilir. Bir babanın çocuğuna yatmadan önce هَلْ تُصَلِّي الْعِشَاءَ؟ “Yatsıyı kılacak mısın?” demesi gibi. Aslında bu cümle “yatsıyı kıl” anlamındadır.
- Nehiy (النهي): İstifham cümleleriyle yasaklama anlamı ifade edilebilir. Arkadaşını beğenmediğimiz ve kendisine menfi yönde etki etmesinden korktuğumuz çocuğumuza أَتُصَاحِبُ هَذَا؟ “Bununla mı arkadaşlık yapıyorsun?” dediğimizde “Bununla arkadaşlık yapma” demek istemiş oluyoruz.
- Olumsuzluk (النفی): İstifham cümlesiyle olumsuzluk anlamını sağlayabiliriz. Genelde bu istifham cümlesi içerisinde istisna edatı kullanmak suretiyle yapılmaktadır. Ancak bu anlam sadece bu yöntemle sınırlı değildir. هَلْ يَنْدَمُ إِلَّا الْكَسُولُ؟ “Tembelden başkası pişman olmaz.” Bu cümledeki istifham olumsuzluk anlamındadır.
- Tehdit (التهديد): Muhatabı istifham cümlesi kullanmak suretiyle tehdit etmek mümkündür. Örneğin borcunu ödemeyen birine أَيْنَ تَفِرُّ؟ “Nereye kaçacaksın?” demek aslında bir tehdittir.
- Yadırgama (الإنكار): Muhatabın yaptıklarını yadırgama mahiyetinde kullanılan istifham cümleleri olabilir. Çocuğunun gitmemesi gereken bir yere gitmesini yadırgayan bir annenin كَيْفَ ذَهَبْتَ؟ “Nasıl gittin” demesi hakiki anlamda bir soru değil; bunun yapılmaması gereken bir şey olduğunu vurgulamak için söylenen bir yadırgama cümlesidir.
- Onatma (التقرير): Yapılan eylemi onatma anlamında kullanılan istifham cümlesine şu söz örnek olarak verilebilir: أَفَعَلْتَ مَا قُلْتَهُ لَكَ؟ “Sana söylediğimi yaptın, değil mi?”

⁸ İstifham cümlelerinin mecazi kullanımları hakkında geniş bilgi için bkz. Kazvîni, *el-İdâh*, 3: 67-80.

- Kınama (التوبيخ): Yapılan işin kınanmayı hak eden bir iş olduğunu belirtmek için de istifham üslubu kullanılabilir. “هَلْ تَأْتِي إِلَى هَذِهِ الْأَمَاكِينِ” “Bu mekanlara mı geliyorsun” sözü muhataba, uygunsuz mekanlara gelmesinden dolayı bir kınama anlamı barındırır.

- Şaşırtma (التعجب): Şaşkınlık duygusu istifham cümleleriyle de kurulabilir. Örneğin Ahmet’in yaptığı işten etkilenip şaşkına dönen birinin “مَا فَعَلَ أَحْمَدُ” “Ahmet ne yaptı öyle” demesi bir şaşırtma anlamı taşır.

- Alay Etme (التهكم): “مَتَى أَصْبَحْتَ رَجُلًا” “Ne zaman adam oldun” diyen birisi muhatabına hakiki anlamda bir soru sormamakta; aksine onunla alay etme amacı taşımaktadır.

- Büyütme/Abartma (التفخيم): Yapılan işin büyük bir iş olduğunu ifade etmek için kullanılan istifham üslubudur. “مَنْ فَعَلَ هَذَا؟” “Bunu kim yaptı” sözü, yapılan işin büyük bir iş olduğunu ifade etmektedir.

Tüm bu mecazi anlamlar, konuşmanın söylendiği zaman, zemin ve muhatapların durumuna göre belirlenir. Bu anlamda mecazi kullanımların tamamında karine de denilen siyak olmazsa olmaz bir donedir. Bu nedenle mecazi kullanımların tanımında hakiki anlamı men eden bir karinenin olması şart koşulmuştur.⁹

3. Kur’an’da Haber ve İnşâ Cümlelerinin Mecazi Kullanımları

Bu başlık altında haber ve inşâ cümlelerinin Kur’an’daki mecazi kullanımlarının Türkçeye çevirisinde ortaya çıkan problemlerden bahsedilecektir. Bunun için belli mealler seçilip bunların üzerinden değerlendirme yapılacaktır. Takdir edilecektir ki tüm meallerin birlikte değerlendirilmesi imkân dahilinde değildir. Bu nedenle ilk dönem meal çalışmalarından Elmalılı Hamdi Yazır, Hasan Basri Çantay ve Ömer Nasuhi Bilmen’in mealleri, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından seçkin bir komisyonla hazırlatılan Kur’an Yolu meali ve son dönemde yazılan ve akademik camiada meallerine daha çok atıf yapılan Mustafa İslamoğlu ve Mustafa Öztürk’ün mealleri baz alınacaktır. Başlıklandırma yapmaksızın örnek ayetlerden hareket edilecek, ayetin hangi anlamda mecazi bir kullanıma sahip olduğu belirtilecek ve sonrasında mezkûr mealler bu çerçevede kritik edilecektir.

1. Örnek: Âl-i İmrân 3/168

الَّذِينَ قَالُوا لِلْإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا قُلْ فَادْرَءُوا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Bu ayet-i kerimede savaşa çıkan kardeşleri için “Bizi dinleselerdi öldürülmezlerdi” diyen kimselere hitaben bir emir fiili tevcih edilmiştir. Bu fiille bu kimselere ölümü kendilerinden uzaklaştırmaları istenmektedir. Emir fiilinin hakiki anlamı olan vucûb anlamı bu ayette kastedilmemektedir. Zira muhataplardan hiçbiri ölümü kendisinden uzaklaştırabileceğini iddia etmediği gibi böyle bir çaba da ne bu ayet öncesinde ne de sonrasında

⁹ Bkz. Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s. 359.

göstermemişlerdir. Bu ayette aslında söyledikleri sözden dolayı muhataplar kınanmakta, ölümün tedbirle ortadan kalkmayan bir gerçek olduğu duyurulmaktadır.¹⁰ Ölüm karşısında acziyetlerini ortaya çıkarmak için Allah Teala ölümü def etme emrini mecazi olarak kullanmıştır. Emir fiilinin bu kullanımı ta'cîz (التعجيز) olarak ifade edilir. Bu emirde ayrıca istihza anlamı da bulunmaktadır.¹¹ Bu anlamları karşılamak için ayetteki ilgili yerin “(Söylediklerinizde) doğruysanız kendinizden ölümü defedin de görelim bakalım!” şeklinde çevrilebileceği kanaatindeyiz. En azından emir fiilindeki ta'cîz anlamı bu çeviride baskın bir şekilde gösterilmeye çalışılmıştır.

Ayette geçen emir fiilinin çevirisiyle ilgili mezkûr meallerin¹² tutumu şöyledir:

Elmalılı: De ki: “Haydin o halde kendinizden ölümü defedin eğer gerçekseniz.”¹³

Çantay: De ki: “Öyle ise kendi nefislerinizden ölümü geri çevirin, eğer doğrularsanız.”¹⁴

Bilmen: De ki: “Öyle ise kendi nefislerinizden ölümü defediniz! Eğer sadık kimseler iseniz.”¹⁵

Kur'an Yolu: De ki: “Eğer sözünüzde doğru iseniz, ölümü başınızdan savın!”¹⁶

İslamoğlu: De ki: “Hadi eğer sözünüzün arkasında duruyorsanız, başınızdan savın bakalım ölümü?”¹⁷

M. Öztürk: De ki onlara: “Madem siz gerçekten böyle söylüyorsunuz, o halde yarın bir gün kapınızı çalması mukadder olan ölüme bir çare bulun bakalım!”¹⁸

Mealler içerisinde emir fiilinin ta'cîz anlamını Elmalılı “Haydin... defedin” ifadesiyle, İslamoğlu “Hadi... savın bakalım” ifadesiyle, M. Öztürk ise “O halde... çare bulun bakalım” ifadesiyle belirgin hale getirmişlerdir. Diğer meallerde bu denli bir vurgu olduğu söylenemez.

2. Örnek: Zümer 39/15

فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ

Ayet-i kerimede Allah'ın dışında dilenilen herhangi bir şeye ibadet edilmesine dair bir emir fiili geçmektedir. Tevhit dini İslam'ın ana ve birincil

¹⁰ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000, 7: 383.

¹¹ Ebu's-Su'ûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmâdî, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, t.y., 2: 111.

¹² İlgili meallerin kaynakları ilk örnek olan bu örnek için zikredilecektir. Diğer örneklerde meallerin kaynaklarına değinilmeyecektir.

¹³ Yazır, Muhammed Hamdi Elmalılı, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, İstanbul: Huzur Yayınevi, 2006.

¹⁴ Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim*, İstanbul: Risale Yayınları, 2011.

¹⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, İstanbul: İpek Yayın-Dağıtım, 2002.

¹⁶ Komisyon, *Kur'an Yolu Meali*, haz. Hayrettin Karaman vd., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

¹⁷ İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'an -Gerekçeli Meal-Tefsir-*, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2008.

¹⁸ Öztürk, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim Meali -Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri-*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.

kaynağında geçen bu emir fiilinin asli anlamında olduğu söylenilemez. Ayetin siyakı da buna müsaade etmemektedir. Dolayısıyla buradaki fiilin mecazi bir ifade olduğu açıktır. Muhataplar bu ayette tehdit edilmekte, O'nun dışında herhangi bir şeye ibadet etmelerinin nasıl bir hüsrana olduğunu görecekları söylenmektedir. Arapların kelimasında bu gibi kullanımlar yaygındır. **اعْمَلْ مَا شِئْتَ** "Dilediğini yap bakalım!" sözünde olduğu gibi.¹⁹ Bu nedenle ayet-i kerimedeki bu mecazi anlamdaki emir fiilinin hedef dile uygun bir ifadeyle çevrilmesi gerekir. Örneğin **"O'nun dışında dilediğiniz şeylere tapının da görün bakalım!"** şeklindeki bir çeviri ayetteki tehdit ifadesini yansıtmaktadır.

Mezkûr meallerin ilgili ayeti nasıl çevirdiklerini tahlil edebilmek için aşağıda bu meallerin çevirileri zikredilecektir.

Elmalılı: Siz de O'nun berisinden dilediğimize kul olun.

Çantay: Artık siz de O'nu bırakıp dilediğimize tapın!

Bilmen: Artık siz de O'nun ötesinde dilediklerinize ibadet ediniz!

Kur'an Yolu: Artık siz de O'nun dışında dilediğimize tapın bakalım!

İslamoğlu: Artık siz de O'nu bıraktıktan (sonra) neyi derseniz ona kulluk edin!

M. Öztürk: [Bu aymaz ve umursamaz halinizle] Allah'ı bırakıp istediğiniz şeylere tapınmaya devam edin bakalım!

Mealler içerisinde ilgili ayetteki emir fiilinin mecazi olarak tehdit anlamında kullanıldığını yansıtabildiğini düşündüğümüz mealler, cümlelerin sonuna "bakalım" ifadesini ekleyen Kur'an Yolu mealıyla M. Öztürk'ün mealidir. Diğer meallerde tehdit anlamını yansıtacak, cümle sonuna ünlem işareti koymak dışında herhangi bir ilave sözcük kullanılmamıştır.

3. Örnek: Furkân 25/41

وَإِذَا رَأَوْكَ إِن يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوءًا أَهَذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا

Ayet-i kerimenin Ebû Cehil ve benzerleri hakkında indiği, onların Allah Resulünün (s.a.v.) canhıraş mücadelesi karşısında alaycı bir tavır sergilediklerini ifade ettiği söylenmiştir. Ayette geçen istifham cümlesi de bu tavır içerisinde söylenen mecazi bir kullanım olarak değerlendirilmektedir.²⁰ Dolayısıyla ayetteki istifham cümlesi hakiki anlamıyla hedef dile çevrilmemelidir. Cümledeki istihzayı hissettirecek bir ifade ortaya koyulmalıdır.²¹ Biz bu ayetteki ilgili yerin çevirisinin **"Ne yani, Allah'ın resul olarak gönderdiği bu muymuş?"** şeklinde olabileceğini düşünüyoruz.

¹⁹ Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, thk. Mecdî Bâselûm, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005, 8: 668.

²⁰ Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmûd b. Abdillâh el-Hüseynî, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîmi ve Seb'i'l-Mesânî*, thk. Ali Abdalbârî 'Atiyye, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415, 10: 23.

²¹ İstifham cümlelerinin mecazi anlamlarının Türkçeye nasıl çevrilmesi gerektiğine dair öneriler hakkında detaylı bilgi sahibi olmak için bkz. Ateş, Avnullah Enes, "İstifhâm Üslûbunun Mecâzi Kullanımları ve Meallere Yansıması" *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, Sayı 8, 123-141.

Ayet-i kerimedeki istihza anlamındaki istifham cümlesinin mezkûr meallerdeki çevirisi ise şöyledir:

Elmalılı: Bu mu o Allah'ın peygamber diye gönderdiği?

Çantay: Bu mu Allah'ın peygamber olarak gönderdiği?

Bilmen: Allah'ın peygamber gönderdiği bu mudur?

Kur'an Yolu: Bu mu Allah'ın resul olarak gönderdiği adam!

İslamoğlu: Ne yani, Allah elçi göndermek için bula bula bunu mu bulmuş?

M. Öztürk: [Efendiler!] Allah'ın bize peygamber olarak gönderdiği adam buymuş.

M. Öztürk istifham cümlesini haber kipinde bir cümle olarak çevirmiş ve istihza anlamını bu şekilde inşa ettiği cümleye “-mış” eki getirmek suretiyle yansıtmaya çalışmıştır. İstifham formunda bir cümle kurarak da bu anlamı yansıtmak mümkün olduğundan M. Öztürk'ün çevirisini bu açıdan yerinde görmüyoruz. İslamoğlu'nun çevirisi istifham formunda ve çok açık bir şekilde istihza anlamını yansıtır bir şekilde inşa edilmiştir. Ne var ki çevirisinde kullandığı “bula bula bunu mu buluş” ifadesi Kur'an çevirisi için argo sayılabilecek bir niteliğe sahip olmasının yanında kaynak metinde de hiçbir şekilde yeri bulunmamaktadır. İstihza anlamını sağlamak için kaynak metine birebir bağlılığın aranması gerektiğini düşünmesek de olabildiğince az ve yeterli ilavelerle yetinilmesi taraftarıyız. Bu açıdan İslamoğlu'nun “Ne yani” ifadesi yerinde kabul edilebilir ancak diğer bahsi geçen ifadenin uygun olmadığı söylenmelidir.

4. Örnek: Şu'arâ 26/203

فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُونَ

Bu ayet-i kerime, iman etmeyenlerin azapla karşı karşıya geldiklerinde söyleyecek oldukları sözleri haber vermektedir. O dehşet anında, dünyada yalanlayıp durdukları azap karşısında kendilerine mühlet verilmesini temenni etmektedirler. Ellerinden kaçırdıkları fırsatlara pişmanlık duymakta ve kurtuluş için medet ummaktadırlar.²²

Ayette istifham cümlesi zikredilmiş, bununla mecazi olarak temenni anlamı kastedilmiştir.²³ Bu nedenle Türkçe çevirisinde temenni anlamının yansıtılması gerekmektedir. Bunun “**ve diyecekler ki: Bize (tekrar) mühlet verilemez mi?!**” veya “**ve diyecekler ki: Ne olur, bize (tekrar) mühlet verilsin!**” şeklinde olabileceğini düşünüyoruz. İlk öneri çeviri istifham formatında, ikincisi ise anlam odaklı yapılmıştır.

Meallerde ise şöyle çeviriler mevcuttur:

Elmalılı: Desinler ki acaba bize bir müsaade edilir mi?

²² Ebu's-Su'ûd, *İrşâd*, 6: 265.

²³ İbn 'Atıyye, Ebû Muhammed Abdulhak b. Gâlib b. Abdurrahmân el-Endelûsî, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlimiyye, 1422, 4: 244.

Çantay: (Gelecektir de “Acaba” bize bir mühlet verilir mi?” diyeceklerdir.

Bilmen: İmdi derler ki: “Biz mühlet verilmişlerden miyiz?”

Kur’an Yolu: Sonra, “Bize yeni bir süre verilir mi acaba?” diyecekler.

İslamoğlu: Bunun üzerine onlar “Bize (ilave) bir süre daha tanınmaz mı?” diyecekler.

M. Öztürk: İşte o zaman, “Bize birazcık olsun mühlet verilmeyecek mi?” diyecekler.

Mealler içerisinde “acaba” şeklinde yapılan çevirilerde temenni anlamı çok yansıtılamamıştır. Zira bu ifade daha çok merak anlamı çağrıştırmaktadır. M. Öztürk’ün mealinde geçen “birazcık” ifadesi de temenni anlamını ifade etmemektedir. Temenni anlamını öne çıkarması bakımından İslamoğlu’nun mealı ise başarılı gözükmemektedir.

5. Örnek: Bakara 2/83

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ

Yukarıdaki ayet-i kerime, Allah Teala’nın İsrail oğullarından belli hususlarda yeminle pekiştirilmiş bir söz aldığından bahsetmektedir. Ayette bu hususlar birbirlerine atıflarla bağlanmış cümleler olarak geçer. Arap dilinin yapısı, belagat gereği birbirine atıfla bağlanan cümlelerin haber veya inşâ; yani haber veya dilek-istek kiplerinde uyumlu sıralanması gerekir.²⁴ Doğru anlamın ortaya çıkması için bu bir zarurettir. Şayet bu şekilde sıralı ve atıflı getirilen cümleler zahiren birbirinden mezkûr noktada farklıysa bunun belli nükteleri²⁵ bulunmakla birlikte hakikatte bunların aynı kip olarak değerlendirilmeleri gerekir. Dolayısıyla ilgili ayette atıf harfiyle gelen وَقُولُوا cümleleri emir kipinde; yani inşâ cümlesi olarak geldiğinden bunların öncesinde geçen haber kipli cümle de bu şekilde değerlendirilmek durumundadır. Netice itibarıyla لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ haber cümlesi nehiy anlamında bir inşâ cümlesidir.²⁶ Bu nedenle ayetin Türkçeye çevirisinde aynı kipi kullanılması gerekir. Biz ayetin “Hani İsrail oğullarından “Allah’tan başkasına kulluk etmeyin...” diye söz almıştık” şeklinde çevrilebileceğini düşünüyoruz.

Meallerin ayeti çevirisi şöyle olmuştur:

Elmalılı: Ve bir vakit İsrail oğullarının şöyle misakını aldık: Allah’tan başkasına tapmayacaksınız.

Çantay: Hani İsrail oğullarından: “Allah’tan başkasına ibadet etmeyin...” diye (emretmiş), teminatlı söz almıştık.

Bilmen: Bir zamanlar biz İsrailoğullarından şöyle söz almıştık: “Yalnızca Allah’a kulluk edin...”

²⁴ Kazvînî, *el-İdâh*, 3: 127-130.

²⁵ İlgili ayetteki cümlelerin lafzen farklı kiplerde gelmesi hakkında, emir ve nehiy anlamlarının haber kipiyle ifadesinin emredilene imtisali daha etkili anlattığı söylenmiştir. Geniş bilgi için bkz. Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer et-Teymî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1420, 3: 585.

²⁶ İbn 'Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 1: 172.

Kur'an Yolu: Bir zamanlar biz İsrâiloğulları'ndan, "Yalnız Allah'a kulluk edeceksiniz..." diyerek söz almıştık.

İslamoğlu: Hani bir zaman İsrailoğullarından yalnızca Allah'a kulluk edeceksiniz... diye söz almıştık.

M. Öztürk: Vaktiyle İsrailoğullarına, "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin..." diye emretmiş ve bütün bu hususlarda kendilerinden itaat sözü almıştık.

Mealler içerisinde Çantay, Bilmen ve M. Öztürk ayetteki haber kipli ilk cümleyi inşâ cümlelerinden nehiy anlamıyla çevirmişlerdir. Elmalılı ve Kur'an Yolu meallerinde ise lafza bağlı kalınmış ve ilk cümleler haber, diğerleri ise inşâ cümlesi olarak tercüme edilmiştir. İslamoğlu ise tüm cümleleri ilk cümle gibi haber cümlesi anlamıyla çevirmiştir. Bütünlüğü sağlayarak tüm cümleleri benzer kipte çeviren Çantay, Bilmen, M. Öztürk ve İslamoğlu'nun meallerinin ayetin ilgili cümlesindeki mecazi kullanımı yansıtımları açısından başarılı olduklarını düşünüyoruz.

Zikredilen bu örneklerin benzerlerini ve farklı diğer mecazi kullanımları çoğaltmak mümkündür. Ancak çalışmanın amacı bir problemi ortaya koyup bu konuya dikkat çekmek ve çözüm önerileri sunmak olduğundan bu kadarla yetiniyoruz.

Sonuç

Arap Dili ve Belagatinin Kur'an'ı doğru anlama ve yorumlama noktasındaki önemini gösterme amacıyla ele aldığımız bu çalışmayla ulaşabildiğimiz sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

- Haber ve inşâ cümleleri Kur'an'da, en az hakiki anlamları kadar mecazi anlamlarıyla da kullanılmaktadır. Bu nedenle bu cümlelerin mecazi kullanımlarının tespiti tefsir ve tercüme açısından çok büyük bir önemi haizdir.
- Haber ve inşâ cümlelerinin mecazi kullanımlarını tespit etme en büyük miyar siyaktır. Ayetlerin lafzi siyaklarıyla birlikte durumsal siyaklarının dikkate alınması, bunları tespit için de dil ve belagat yönüyle öne çıkan tefsirlerin incelenmesi gerekir.
- Haber cümlelerinin Kur'an'daki mecazi kullanımları inşâ cümlelerinden emir cümlesinin hakiki anlamı ve mecazi anlamlarında gerçekleşmektedir. Dua, tehdit gibi.
- İnşâ cümleleri içerisinde daha ziyade emir, nehiy ve istifham cümleleri mecazi anlamda kullanılmaktadır. Kur'an'da da bu cümle türlerinin mecazi kullanımları çeviri noktasında dikkati gerektirmektedir.
- Haber ve inşâ cümlelerinin mecazi kullanımlarını Türkçeye çevirirken lafza bağlı kalma endişesi anlamsız meallerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle bu tür cümlelerin mecazi kullanımlarında kastedilen anlamın çeviriye yansıtılması elzemdir.

- Değerlendirmeye tabi tuttuğumuz mealler içerisinde çağımızda yazılanlarının, çalışma konumuz açısından mecazi ifadeleri Türkçeye daha iyi yansıttığı görülmüştür.

Bu sonuçlar ışığında tefsir ve meal çalışmalarında Arap Dili ve Belagatinin önemi bir kez daha spesifik bir açıyla gösterilmiş oldu. Tefsir alanında çalışan araştırmacılara usul olarak önce Kur'an'ın dilini ve belagatini önemsemeleri gerektiği, bu noktayı pergelin sabit ayağı olarak görmelerinin lüzumu ifade edilmiş oldu. Kur'an'ın yorumlanması işinin herkesin değil, uzmanlarının olduğu da dolaylı olarak söylenmiş oldu.

Haber ve inşâ cümlelerinin Kur'an'daki mecazi kullanımları konusunda tez türü çalışmaları yapılabilir. Özellikle bu tür ayetlerin çevirileri açısından daha çok meal seçilip mesele aynı zamanda meallerin başarısı açısından da ele alınabilir. Çünkü bu tür cümlelerin Kur'an'daki mecazi kullanım yelpazesi oldukça geniştir. Her biri ayrı başlıklar halinde mealler üzerinden incelenebilir.

Kaynakça

- Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmûd b. Abdillâh el-Hüseynî, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîmi ve Seb'i'l-Mesânî*, thk. Ali Abdulbârî 'Atiyye, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1415.
- Ateş, Avnullah Enes, "İstifhâm Üslûbunun Mecâzi Kullanımları ve Meallere Yansıması" *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, Sayı 8, 123-141.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, İstanbul: İpek Yayın-Dağıtım, 2002.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim*, İstanbul: Risale Yayınları, 2011.
- Ebu's-Su'ûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-'Îmâdî, *İrşâdu'l-'Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, t.y.
- Hâşimî, Ahmed b. İbrâhîm b. Mustafâ, *Cevâhiru'l-Belâğati fî'l-Me'ânî ve'l-Beyânî ve'l-Bedî*, Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, t.y.
- İbn 'Atiyye, Ebû Muhammed Abdulhak b. Gâlib b. Abdirrahmân el-Endelûsî, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1422.
- İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'an -Gerekçeli Meal-Tefsir-*, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2008.
- Kazvîni, Celâlüddîn Muhammed b. Abdirrahmân, *Telhîsu'l-Miftâh fî'l-Me'ânî ve'l-Beyânî ve'l-Bedî*, Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1423/2002.
- _____, *el-İdâh fî 'Ulûmi'l-Belâğa*, thk. Muhammed Abdülmün'im Hafâcî, Beyrut: Dâru'l-Cîl, t.y.
- Komisyon, *Kur'an Yolu Meali*, haz. Hayrettin Karaman vd., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, thk. Mecdî Bâselûm, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1426/2005.
- Öztürk, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim Meali -Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri-*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer et-Teymî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, 1420.
- Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ebî Bekr b. Muhammed, *Miftâhu'l-'Ulûm*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1407/1987.
- Sübkî, Ebû Hâmid Ahmed b. Ali b. Abdilkâfi, *'Arûsu'l-Efrâh fî Şerhi Telhîsi'l-Miftâh*, thk. Abdülhamid Hindâvî, Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1423/2003.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.
- Teftâzânî, Sa'duddîn, *Muhtasaru'l-Me'ânî*, İstanbul: Eser Kitabevi, 1960.
- Yazır, Muhammed Hamdi Elmalılı, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, İstanbul: Huzur Yayınevi, 2006.